

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΘΕΑΤΡΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου
*Από τη χώρα των κειμένων
στο βασίλειο της σκηνής*
Αθήνα, 26-30 Ιανουαρίου 2011

Επιμέλεια
Γωγώ Κ. Βαρζελιώτη

Στο πλαίσιο του εορτασμού
20 χρόνια Τμήμα Θεατρικών Σπουδών
Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

ΑΘΗΝΑ 2014

Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου
*Από τη χώρα των κειμένων
στο βασίλειο της σκηνης*
Αθήνα, 26-30 Ιανουαρίου 2011

Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου
Από τη χώρα των κειμένων στο βασίλειο της σκηνής
Αθήνα, 26-30 Ιανουαρίου 2011

ISBN: 978-618-80943-3-8

© 2014 Τμήμα Θεατρικών Σπουδών
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
www.theatre.uoa.gr

Επιμέλεια: Γωγώ Κ. Βαρζελιώτη
Σελιδοποίηση: a4_artdesign

Εικόνα εξωφύλλου:

Βιβλιοθήκη Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης,
χφ. 28, φ. 193: *Κλυθαιμνήστορη και Αίγιστος* (Πέτρου Κατσαΐτη, *Θνέστης*)
Πηγή: Εμμ. Κριαράς (κρ. έκδ.), *Κατσαΐτης: Ιφιγένεια-Θνέστης-Κλαθμός*
Πελοποννήσου. Ανέκδοτα έργα, Αθήνα 1950, πίν. Δ/8

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΘΕΑΤΡΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου
*Από τη χώρα των κειμένων
στο βασίλειο της σκηνης*
Αθήνα, 26-30 Ιανουαρίου 2011

Επιμέλεια
Γωγώ Κ. Βαρζελιώτη

Στο πλαίσιο του εορτασμού
20 χρόνια Τμήμα Θεατρικών Σπουδών
Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

ΑΘΗΝΑ 2014

Περιεχόμενα*

Από τη χώρα των κειμένων στο βασίλειο της σκηνής. Συνέδριο για τα 20 χρόνια του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών. Δελτίο τύπου	13
ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ Είκοσι χρόνια Τμήμα Θεατρικών Σπουδών. Απολογισμός δραστηριοτήτων	15
ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ Τοπίο μέσα στο τοπίο. Το δραματικό κείμενο στη θεατρική σκηνή	21
ΠΛΑΤΩΝ ΜΑΥΡΟΜΟΥΣΤΑΚΟΣ Τί 'ναι το κείμενο, τί η σκηνή και τί τ' αναμεσό τους;	33
ΙΩΑΝΝΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΛΑΚΗ-ΧΑΝΤΖΟΥ Η «βασιλική οδός» της παράστασης	39
ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Γ. ΖΩΡΑΣ Οι θεατρικές σπουδές στο Πανεπιστήμιο Αθηνών πριν από την ίδρυση του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών	45
ΘΟΔΩΡΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΑΣ Η σκιά του κειμένου στο φως της παράστασης. Κειμενική γραφή - σκηνική μεταγραφή - μνημονική καταγραφή του θεάτρου	55
ΕΥΑΝΘΙΑ ΣΤΙΒΑΝΑΚΗ Θέατρο και σκηνή, το «και» ανάμεσά τους	71
ΓΙΩΡΓΟΣ Π. ΠΕΦΑΝΗΣ Το κείμενο και η σκηνή, το <i>factum</i> και το <i>factum</i> . Αντιθετικά δίπολα και διασταυρώσεις	77
ΤΖΕΝΗ ΑΡΣΕΝΗ Ο θεωρητικός στην πράξη, ο καλλιτέχνης στην έρευνα ή ο καλλιτέχνης-θεωρητικός από την έρευνα στην πράξη	87
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Γ. ΜΠΛΕΣΙΟΣ <i>Ερωφίλη</i> του Γ. Χορτάτση: Από το κείμενο στη σκηνή	91

* Τα κείμενα δημοσιεύονται σύμφωνα με το ωρολόγιο πρόγραμμα του Συνεδρίου στον παρακάτω σύνδεσμο.

Οι εργασίες του Συνεδρίου ολοκληρώθηκαν αντί για τις 29, στις 30 Ιανουαρίου 2011.

Ανακοινώσεις που δεν δόθηκαν προς δημοσίευση παραλείπονται σιωπηρά.

<http://20theatre.files.wordpress.com/2011/01/programmateliko.pdf>

ΓΩΓΩ ΒΑΡΖΕΛΙΩΤΗ	
Ενδυματολογικές προσεγγίσεις στην κρητική κωμωδιογραφία της Αναγέννησης: Ιστορικές πηγές και παραστασιακά τεκμήρια	101
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΣΕΙΡΑΓΑΚΗΣ	
Η <i>Βαβυλωνία</i> του Χ. Χατζηασλάνη Βυζάντιου: commedia dell'arte ή πολιτικό μανιφέστο;	125
ΑΝΤΙΓΟΝΗ ΜΑΝΑΣΣΗ	
<i>Ο μίτος της Αριάδνης</i> . Δραματικό κείμενο και θεατρική παράσταση: οι σύνθετες σχέσεις τους όπως αποτυπώνονται στις σελίδες των εκδόσεων των ελληνικών θεατρικών έργων την περίοδο 1880-1900	135
ΚΥΡΙΑΚΗ ΠΕΤΡΑΚΟΥ	
Για το δράμα, όχι για το θέατρο: Η περίπτωση του Δημήτριου Παπαρηγόπουλου	145
ΗΡΩ ΚΑΤΣΙΩΤΗ	
<i>Οι Μηδενιστάι της Ρωσίας...</i> Εις την νήσον των χελωνών	157
ΜΑΙΡΗ ΗΛΙΑΔΗ	
<i>Εις τας επάλξεις του Στρασβούργου</i> : ο θίασος «Αριστοφάνης» και η χρήση των κειμένων	173
ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ-ΒΑΣΙΛΑΚΟΥ	
Το θεατρικό έργο στην Ελλάδα: 1900-1940. Από τον εκδοτικό χώρο στη σκηνή και τ' ανάπαλιν: μια πρώτη επισκόπηση	179
ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ Γ. ΤΣΟΥΠΡΟΥ	
Ένα ανέκδοτο θεατρικό έργο του Κοσμά Πολίτη	195
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΣΤΑΜΑΤΟΓΙΑΝΝΑΚΗ	
Ψευδεπίγραφα έργα στα αθηναϊκά θέατρα την περίοδο της κατοχής. Ένα μεθοδολογικό ζήτημα	205
ΕΡΗ ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ	
Το νεοελληνικό θέατρο στο Εθνικό Θέατρο και η κριτική του (1940-1967)	215
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ	
Τάσεις εκσυγχρονισμού στο Εθνικό Θέατρο μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1945-1946)	229
ΧΡΙΣΤΙΑΝΑ ΚΑΡΑΠΟΣΤΟΛΟΥ	
Ένα βότσαλο στη λίμνη: Πρότυπα, δάνεια και επιρροές στη θεματική της ελληνικής μεταπολεμικής κωμωδιογραφίας	241

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΑΡΡΑ	
Αναζητώντας την ανανέωση της ελληνικής κωμωδιογραφίας: <i>Το ρόδο του Ισπακάν</i> του Αλέκου Σακελλαρίου (1937)	247
ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ	
Η έννοια της Πρωτοπορίας στη διάρκεια της Δικτατορίας	253
ΛΙΛΑ ΜΑΡΑΚΑ	
Η εισβολή της παράστασης στο δραματικό κείμενο: Δημήτρη Δημητριάδη, <i>Η τιμή της ανταρσίας στη μαύρη αγορά</i> . Πρόταση θεατρικού έργου	259
ΞΕΝΙΑ ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ	
<i>Λέγε με Ιουλιέτα</i> : Από τη χώρα του Σαίξπηρ στο βασίλειο της Ράιας Μουζενίδου	269
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ Κ. ΖΗΡΟΠΟΥΛΟΥ	
Ανδρέα Στάικου <i>Ναπολεοντία</i> . Η ψευδοϊστορία ως δραματουργικό εύρημα	277
ΚΑΙΤΗ ΔΙΑΜΑΝΤΑΚΟΥ	
Ευριπίδης εναντίον Αριστοφάνη, «Ίων» εναντίον «Ορνίθων»; Μια πιθανότητα «παρα-κωμικής» παραπεμπτικότητας και οι προσληπτικές συνεπαγωγές της	287
ΙΩΑΝΝΑ ΚΑΡΑΜΑΝΟΥ	
Ζητήματα σκηνικής και δραματικής τεχνικής στον <i>Άλέξανδρο</i> του Ευριπίδη	297
ΣΑΒΒΑΣ ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ	
Ένας άγγλος κριτικός στην Επίδαυρο. Ο Κέννεθ Τάουν και η εθνική μας ευαισθησία	307
ΙΩΑΝΝΑ ΡΕΜΕΔΙΑΚΗ	
Η μετάφραση της παράστασης: <i>Αντιγόνη - Πέρσες</i>	313
ΤΩΝΙΑ ΚΑΡΑΟΓΛΟΥ	
<i>Οι Εκκλησιάζουσες</i> του Αριστοφάνη σκηνοθετημένες από τον Σπύρο Ευαγγελάτο (1969, 1998): Δύο διαφορετικές σκηνοθετικές προσεγγίσεις	321
ΣΤΕΛΛΑ ΚΟΥΛΑΝΔΡΟΥ	
Ένα θέατρο μύθου σε μια απομυθοποιητική εποχή: Η αρχαία τραγωδία στη σύγχρονη σκηνή και δραματουργία	329

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΔΙΑΚΟΥΜΟΠΟΥΛΟΥ-ΖΑΡΑΜΠΟΥΚΑ Mabel Hay Barrows: Η πρωτοπόρος αμερικανίδα σκηνοθέτης και η σχέση της με το ελληνοαμερικανικό θέατρο	337
ΑΥΡΑ ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΥ Οι Όροι του «Παιχνιδιού» και τα Όρια της Παράστασης στο Θέατρο του Σκηνοθέτη-Δημιουργού	349
ΜΑΡΙΝΑ ΚΟΤΖΑΜΑΝΗ Τόνυ Χάρισον και αρχαίο ελληνικό θέατρο: Τι λένε τα σημειωματάρια;	359
ΜΑΡΙΑ ΔΗΜΑΚΗ-ΖΩΡΑ Ο μύθος των Ατρείδων στο νεοελληνικό θέατρο της περιόδου 1945-1975	371
ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Οι μεταγραφές της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας στην παγκόσμια σκηνή ως κοινωνική καταγγελία: Ο «αντιτρομοκρατικός πόλεμος» και η περίπτωση του <i>Cruel and Tender</i> (<i>Σκληρά και Τρυφερά</i>): <i>A version after Sophocles' Trachiniae</i> του Martin Crimp	381
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Β. ΜΠΟΥΡΑΣ Αναδρώντας στο ανέβασμα των θεατρικών μου έργων. Από το όραμα στην επαναδιαπραγμάτευσή του. Μια διαρκής, σισύφεια αποτυχία	393
ΜΑΝΟΣ ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ Τσαρούχης – Διαμαντόπουλος και το θρίλερ μιας παράστασης	399
ΣΟΦΙΑ ΠΑΝΤΟΥΒΑΚΗ Οπτικοποιώντας το κείμενο: Η σκηνογραφική έρευνα και η «εκ των έσω» θεώρηση της πορείας από το κείμενο στη σκηνή	415
ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ Η εικαστική αντίληψη του Κωνσταντίνου Χρηστομάνου και η ζωγραφική του fin de siècle	423
ΔΗΩ ΚΑΓΓΕΛΑΡΗ Ποιητική του χώρου και αρχαία τραγωδία στη νεοελληνική σκηνή. Μια περιδιάβαση	441
ΣΟΦΙΑ ΑΛΕΞΙΑΔΟΥ <i>«Γεννηθήτω φως» και Εγένετο φως</i> : Η επιτελεστική λειτουργία του δραματικού λόγου ως πρώιμος σχεδιασμός φωτισμού στη σκηνή του 5ου π.Χ. αιώνα	455

ΕΙΡΗΝΗ ΣΤΑΘΗ	
Από το κείμενο στην οθόνη: Ο Shakespeare την περίοδο του βωβού κινηματογράφου	463
ANNA ΠΟΥΠΟΥ	
Η περιπλάνηση του Οιδίποδα σε ένα όχι και τόσο μακρινό μέλλον: Επιδράσεις του <i>Οιδίποδα Τύραννου</i> στις ταινίες επιστημονικής φαντασίας	473
ΚΩΝΣΤΑΝΤΖΑ ΓΕΩΡΓΑΚΑΚΗ	
Από τις κινηματογραφικές αίθουσες της δικτατορίας στη σκηνή της επιθεώρησης	483
ΔΗΜΗΤΡΑ Χ. ΓΡΗΓΟΡΕΑ	
Η επίδραση της τεχνολογίας και τεχνογνωσίας σε μία σύγχρονη παράσταση αρχαίου δράματος	493
ΕΙΡΗΝΗ ΝΕΔΕΛΚΟΠΟΥΛΟΥ	
Από τη σκηνή στην οθόνη και από την οθόνη στη σκηνή: Οι νέες τεχνολογίες στο σύγχρονο ελληνικό θέατρο	499
ΣΤΕΛΛΑ ΚΕΡΑΜΙΔΑ	
Η κινηματογραφική γραφή ως εκφραστικό μέσο στο έργο ελλήνων σκηνοθετών του θεάτρου: Το παράδειγμα του Γιάννη Κακλέα	507
ΡΕΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ	
Η επίδραση της τηλεοπτικής αισθητικής στο νεοελληνικό θέατρο	515
ΕΛΕΝΑ ΚΑΜΗΛΑΡΗ	
Τάσεις αυτοαναφορικότητας στις ραδιοφωνικές διασκευές θεατρικών έργων για το ΕΙΡ (1953-1967)	527
ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΟΝΔΥΛΗ	
<i>Zorba</i> : Το μιούζικαλ (1968)	537
ANNA ΜΑΥΡΟΛΕΩΝ	
Η διδασκαλία των ποιητικών κειμένων, Λειβαδίτη Ρίτσου Βρεττάκου, μέσα από την σκηνική δραματοποίηση	547
ANNA ΜΙΣΟΠΟΛΙΝΟΥ	
<i>Δρ. Φάουστους</i> : Η σκηνοθετική διασκευή του έργου του Κ. Μάρλοου απο τον Γ. Γκροτόφσκι	555
ΣΟΦΙΑ ΦΕΛΟΠΟΥΛΟΥ	
Παιχνίδια μνήμης, θεάτρου και ιστορίας: <i>Η δολοφονία του Μαρά, Travesties</i>	567

ΠΕΤΡΟΣ ΒΡΑΧΙΩΤΗΣ Οι <i>Πέρσες</i> του Αισχύλου από το Εθνικό Θέατρο και το Θίασο Εξορίστων του Άη Στράτη	575
ΛΙΝΑ ΡΟΖΗ Η επαναδιαπραγμάτευση της εθνικής ταυτότητας στο ελληνικό θέατρο της μεταπολίτευσης: Αφηγήσεις της ιστορίας	583
ΧΡΙΣΤΙΝΑ Α. ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΥ Δραματολογικές προσεγγίσεις του θέματος της εξορίας στο θέατρο της Fatima Gallaire	595
ΙΡΕΝΑ ΜΠΙΟΓΚΝΤΑΝΟΒΙΤΣ Τα ίχνη των θεατρικών παραστάσεων από το 16ο μέχρι τις αρχές του 18ου αιώνα στη νοτιοανατολική Ευρώπη	609
ΕΙΡΗΝΗ Μ. ΜΟΥΝΤΡΑΚΗ Τομές και συγκλίσεις στο χώρο και το χρόνο. Το παράδειγμα του <i>Αρλεκίνου, Υπηρέτη</i> <i>Δύο Αφεντάδων</i> του Κάρλο Γκολντόνι.	617
ΧΑΡΑ ΜΠΑΚΟΝΙΚΟΛΑ Η γεωμετρία στο θέατρο του Maeterlinck	623
ΑΘΗΝΑ ΚΟΡΩΝΗ Η διασκευή του ιψενικού <i>Ένας εχθρός του λαού</i> για την αμερικανική σκηνή από τον Α. Μίλλερ. Οι θεωρίες του Μίλλερ για το σύγχρονο θέατρο και κοινωνία.	629
ΜΑΡΙΑ ΣΕΧΟΠΟΥΛΟΥ Αύγουστου Στρίντμπεργκ: <i>Προ του Δήμου!</i> Μια απρόσμενη μεταφραστική επιλογή του Κωνσταντίνου Χατζόπουλου	637
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΜΑΓΟΥΛΙΩΤΗΣ Κούκλες: Αυθόρμητες εκφράσεις παιδιών του νηπιαγωγείου	647
ΕΥΑΝΘΙΑ ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΥ Eco Theatre / Οικολογικό θέατρο. Μια παρουσίαση του «οικολογικού θεάτρου», του νέου θεατρικού είδους, που ως θεματική έχει την οικολογία και το περιβάλλον	659
ΟΛΙΒΙΑ ΠΑΛΛΗΚΑΡΗ Ο Γκότχολντ Εφραίμ Λέσσιγκ στην Ελλάδα	667
ΒΑΡΒΑΡΑ ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ Οι σαιξπηρικές κωμωδίες στην μεσοπολεμική ελληνική σκηνή	677

ΜΑΡΙΑ ΧΑΜΑΛΗ Η επίδραση του αμερικανικού θεάτρου στον Κάρολο Κουν και τη διαμόρφωση του Θεάτρου Τέχνης (1936-1952)	689
ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΥ <i>Τα γούστα του κ. Όρτον</i> : Το θέατρο του Τζο Όρτον και η πρόσληψή του στην Ελλάδα	699
ΞΕΝΙΑ ΑΗΔΟΝΟΠΟΥΛΟΥ <i>Το δωμάτιο</i> του Χάρολντ Πίντερ στην πειραματική σκηνή του Δ. Κολλάτου: Η πρώτη παράσταση έργου του Πίντερ στην Ελλάδα	705
ΜΑΡΩ ΓΕΡΜΑΝΟΥ Ο διάλογος του θεάτρου του Μπέκετ με τη σκηνοθεσία	715
ΣΠΥΡΟΣ ΠΙΕΤΡΙΤΗΣ Η πρόσληψη του θεάτρου του παραλόγου στην Ελλάδα: Η περίπτωση του Samuel Beckett και το Εθνικό Θέατρο	723
ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΕΞΑΡΧΟΥ Από τον <i>Άμλετ</i> του Σαίξπηρ στην <i>Γερτρούδη</i> του Μπάρκερ: Η περιπέτεια της σωματικότητας του δραματικού λόγου	731
ΜΗΝΑΣ ΙΩΝΟΣ ΑΛΕΞΙΑΔΗΣ «Η Ψευτοπεριβολάρισσα με τον Μαγεμένο Αυλό»: Τίτλοι μουσικο-θεατρικών έργων και η απόδοσή τους στην ελληνική γλώσσα	737
ΑΝΝΑ ΤΣΙΧΛΗ Οι ιστορίες αυτού του κόσμου, η μνήμη και το σώμα. Μια σύντομη μελέτη των κειμένων στις Performances	745
CRISTIANO LUCIANI Κοινωνικές καταγγελίες στο <i>Βασιλικό</i> του Α. Μάτση (1794-1875)	753
ΖΩΗ ΒΕΡΒΕΡΟΠΟΥΛΟΥ Βιογραφίες στη σκηνή: Θεωρητικό πλαίσιο και μηχανισμοί	761
ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΣΙΒΕΤΙΔΟΥ Η ειδολογική περιπέτεια της σκηνικής γραφής	771
ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΣΩΤΗΡΧΟΥ Δραματικό κείμενο - σκηνική πράξη: Ανιχνεύοντας τις απαρχές μιας ρήξης	779
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΣΑΤΣΟΥΛΗΣ Διακοσμική ταυτότητα: Όταν τα δραματικά πρόσωπα ταξιδεύουν	785

ΣΑΒΒΑΣ ΠΑΤΣΑΛΙΔΗΣ Από την εθνική αγορά του μοντερνισμού στην υπεραγορά του μεταμοντερνισμού: Η περίπτωση του Shakespeare	795
ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΑΜΠΑΤΑΚΑΚΗΣ Μεταδραματικοί Προμηθείς. Από τον Heiner Müller στους Rimini Protokoll	807
ΑΝΤΩΝΗΣ ΓΛΥΤΖΟΥΡΗΣ Ο Θωμάς Οικονόμου σε ψφενικούς Ρόλους. Τα όρια του ρεαλισμού στην ελληνική υποκριτική τέχνη των πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα	821
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΥΡΙΑΚΟΣ Ο Βασίλης Παπαβασιλείου ερμηνεύει την <i>Ελένη</i> του Γιάννη Ρίτσου: Θέατρο λόγου και σκηνική παρενδυσία	829
ΑΛΕΞΙΑ ΑΛΤΟΥΒΑ Το ζήτημα της δυναμικής ανάμεσα στον ηθοποιό και τον δραματουργό ως προς τη δημιουργία ενός ρόλου	837
ΣΠΥΡΟΣ Α. ΕΥΑΓΓΕΛΑΤΟΣ Από τη θεωρία στην πράξη ή από την πράξη στη θεωρία;	847

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΔΙΑΚΟΥΜΟΠΟΥΛΟΥ-ΖΑΡΑΜΠΟΥΚΑ

Mabel Hay Barrows: Η πρωτοπόρος αμερικανίδα σκηνοθέτης και η σχέση της με το ελληνοαμερικανικό θέατρο

Στα τέλη του 19ου η διοργάνωση παραστάσεων του αρχαίου δράματος ήταν θεσμός στα αμερικανικά πανεπιστήμια. Οι καθηγητές κλασικών σπουδών αναλάμβαναν τη διδασκαλία των δραματικών κειμένων από το πρωτότυπο και επιχειρούσαν την σκηνική αναβίωσή τους μελετώντας παράλληλα τις αρχαιολογικές πηγές ώστε το σκηνοθετικό, σκηνογραφικό και ενδυματολογικό αποτέλεσμα να αποτυπώνει όσο το δυνατόν πιστότερα το θέατρο της αρχαιότητας. Εξέχουσες μορφές στο χώρο αυτόν υπήρξαν ο Franklin Sargent¹ καθηγητής του Harvard και ιδρυτής της Αμερικανικής Ακαδημίας Δραματικής Τέχνης –η οποία ιδρύθηκε το 1884 και λειτουργεί έως σήμερα– και η χορεύτρια και σκηνοθέτης Mabel Hay Barrows (1873-1931), στην οποία επικεντρώνεται η παρούσα ανακοίνωση.

Ο πατέρας της, ο Samuel June Barrows, γεροϋσιαστής της Μασαχουσέτης, υπήρξε διακεκριμένος μελετητής των νεκρών γλωσσών της Ανατολής. Στον περιοδικό Unitarian Review της Βοστώνης, του οποίου υπήρξε συντάκτης από το 1877 έως το 1888, βρίσκονται δημοσιευμένες μελέτες του για την Ασυριολογία, τη Βίβλο και τη συγκριτική μυθολογία των αρχαίων λαών. Κυρίως όμως ασχολήθηκε με τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό με αποκορύφωμα την απόφασή του να επισκεφθεί την Ελλάδα ακολουθώντας τον διάσημο Γερμανό αρχαιολόγο Wilhelm Dörpfeld. Το πάθος του Samuel Barrows για την αρχαία Ελλάδα διαφαίνεται τόσο στον ταξιδιωτικό οδηγό, που συνέταξε και εξέδωσε το 1898 στη Βοστώνη,² όσο και στην πλούσια αλληλογραφία που διατηρούσε με διακεκριμένους Έλληνες και ελληνοιστές.³ Η συστημα-

1 «Classical Association of the Middle West and South», *Classical Journal*, vol. 6, March 1911, p. 34.

2 Πρόκειται για έναν αρχαιολογικό ταξιδιωτικό οδηγό στον οποίο ο συγγραφέας περιγράφει ελληνικούς τόπους, τους οποίους επισκέφθηκε το 1893 (Corfu, Cephalonia, Ithaca, Zante, Athens, Acro-Corinth, Nauplia, Epidaurus, Mycenae, Argos, Tripolis, Olympia, Itea, Delphi, Volo, Larissa, Tempe, Trikkala, Meteora, Eretria, Cyclades, Troy). Samuel June Barrows: *The isles and shrines of Greece*, Roberts Bros, Boston 1898, 389p.

3 Ο Samuel Barrows παρέλαβε επιστολές από τους: Michael Anagnos (1 letter), 1892, D. Botassis (3 letters), 1899-1900, Κυπριάδου Constantine (1 letter), 1901, Palmer George Herbert (1 letter), 1899, Phassoularides, C.D. (4 letters), 1892-1901, Politis, Nicolas (ο πολιτικός και διπλωμάτης) (1 letter), 1902, Sargent, Franklin (2 letters), 1908. Ο ίδιος έστειλε στους: Botassi, D. (1 letter), 1897, Georgiades, [;], (1 letter), 1900, Phassoularides, C.D. (2 letters), 1897. Επίσης και η σύζυγός του Isabel Chapin Barrows διατηρούσε αλληλογραφία με Έλληνες και Ελληνοιστές. Έλαβε γράμματα από τους: Addams Jane (την ιδρύτρια του Hull House και εμπνεύστρια των πρώτων σκηνοθετικών επιτευγμάτων της Mabel Barrows στο Σικάγο), (5 letters), 1903-1904, Anagnos, Michael (1 letter), 1897, Aronis, Philippe (1 letter), 1892, Sargent, Amelia & Franklin, [;]. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα γράμματα που δέχτηκε η ίδια η Mabel Barrows: Addams, Jane (7 letters), 1899-1921, Anagnos, Michael, (1 letter), 1904, Manussos, Demetrius (μάλλον πρόκειται για τον μετανάστη Δημήτριο Μανουσόπουλο, ο οποίος συμμετείχε στις παραστάσεις της), (2 letters), 1899-1900, Palmer, George Herbert (ο καθηγητής αρχαίων Ελληνικών του Harvard και μεταφραστής του έργου της «Η επιστροφή του Οδυσσέα»), (1 letter), 1893, Sargent, Franklin, (ο διάσημος αναβιωτής του αρχαίου δράματος στις Η.Π.Α.), (5 letters), 1904, Theodoropoulos,

τική ενασχόληση του γερούσιαστή με την κλασική φιλολογία άσκησε άμεση επιρροή στην καλλιτεχνική δραστηριότητα της κόρης του, η οποία υπήρξε η πρωτεργάτης της αναβίωσης του αρχαίου ελληνικού δράματος στις Η.Π.Α.⁴ Η μητέρα της Barrows, η Isabel Chapin, εργάστηκε αρχικά ως στενογράφος και μάλιστα υπήρξε η πρώτη κρατική υπάλληλος στο Αμερικανικό Υπουργείο Εξωτερικών. Αργότερα, ενώ είχε παντρευτεί τον Samuel June Barrows, έγινε η πρώτη γυναίκα φοιτήτρια στο Πανεπιστήμιο της Βιέννης που σπούδασε οφθαλμολογία και εν συνεχεία η πρώτη γυναίκα που απέκτησε ιδιωτικό ιατρείο στην Ουάσιγκτον.⁵

Η Mabel Hay Barrows αν και έχει θεωρηθεί ως η πλέον ειδική στη διασκευή και σκηνοθεσία του αρχαίου δράματος, στην πραγματικότητα η δράση της δεν περιορίζεται μόνο στα πανεπιστημιακά θέατρα της αμερικανικής ελίτ. Η γεννημένη το 1873 στη Βοστώνη Mabel, φοίτησε σε σχολείο κλασικών σπουδών στην πόλη της,⁶ στη συνέχεια ακολούθησε τους γονείς της στην Ελλάδα και επιστρέφοντας στην Αμερική σπούδασε Αρχαία Ελληνικά και Λατινικά στο Radcliffe College, το οποίο ήταν το Κολλέγιο «Θηλέων» του Πανεπιστημίου Harvard κατά το 19ο αι. Η πρώτη φορά όπου αναφέρεται το όνομα της Barrows στον τύπο είναι το Σεπτέμβριο του 1894, όταν ήταν μόλις εικοσιενός ετών και φοιτούσε ακόμα στο Κολλέγιο. Σύμφωνα με τα δημοσιεύματα η μοναχοκόρη των Barrows, είχε αποφασίσει να ιδρύσει σχολείο στην πιο υποβαθμισμένη γειτονιά της Βοστόνης, με την σύμπραξη συμφοιτητριών της.⁷ Τα πρώτα σκηνοθετικά της βήματα έγιναν τέσσερα χρόνια αργότερα στην πόλη Lakeville, Connecticut, στο διάσημο σχολείο Hotchkiss, όπου το καλοκαίρι του 1898 διασκεύασε και σκηνοθέτησε τα πρώτα τέσσερα βιβλία της «Αινειάδας».⁸ Το ντεμπούτο της στο εμπορικό θέατρο πραγματοποιήθηκε μία χρονιά αργότερα το 1899.

Michael, (1 letter), 1909. (βλ. Harvard University Library. Harvard University, Cambridge, MA. Houghton Library. Αρχείο: Barrows Family).

- 4 Charles Richmond Henderson: *Correction and prevention. Four volumes prepared for the eight international Prison Congress (1910)*, Kessinger Publishing, LLC, 2010, p. 138.
- 5 Γενικά για την Isabel Chapin Barrows (1845-1913) βλ. Edward James, Janet Wilson James and Paul Boyer: *Notable American Women, 1607-1950. A biographical dictionary*, vol. 3. Radcliffe College 1971, p. 100 και Madeleine Stern: *We the women. Career firsts of Nineteenth-Century America*, Bison Books, 1994, pp. 178, 354. Η Madeleine Stern έχει γράψει και την βιογραφία της Isabel Barrows βλ. Madeleine Stern. *So much in a lifetime. The story of Dr. Isabel Barrows*, Messner, 1964. 191 p. Αξιοσημείωτο είναι ένα από τα πρώτα άρθρα που γράφθηκαν για την ιατρική της δράση, βλ. «A lady oculist», *Revolution*, n. 1.342, 5/1/1871, p. 5.
- 6 Σύμφωνα με τα αρχεία του σχολείου Girls' Latin School-Boston Latin Academy: *Mabel Barrows resided on Sawyer Avenue in Dorchester with her father Samuel J. and mother Isabel Chapin Barrows. Mabel Hay Barrows was one of the original founders of The Jabberwock (Class of 1892) and would continue to perform works of Virgil and Homer for the rest of her life. After graduating from Girls' Latin, she traveled to Greece with her father to study. When she returned to the US, she entered Radcliffe and composed a highly praised Homeric play. Barrows became a dramatic director and dancer and coached Latin and Greek plays at many colleges and high schools. Her husband Henry Raymond Mussey (1875-1940) was a professor of economics at Columbia and Wellesley, and served as managing editor of The Nation. Just before her graduation in May of 1892, she wrote her mother: "Mr. Tetlow yesterday extorted a promise from us that each member of the first class would come to school every day after the exams are over until graduation day! I think it is a shame. We shall have to have prepared lessons everyday just the same. I would think the teachers would want that time to use for the exams of the other classes. I suppose we shall have to work very hard but I don't want to have to go to school at all then. I should like to have some time to rest before going out into the "wide, wide, world"...».*
- 7 Woman's World. *Star* (Boston), n. 5.056, 15/9/1894, p. 3.
- 8 «A latin play: "The flight of Aeneas" was presented by the students of the Hotchkiss School in Roberts Opera House. Saturday evening before one of the largest audiences that has ever assembled in Lakeville. The play has been arranged by Miss Mabel Barrows of Boston...». (βλ. News of the stage: At Hotchkiss School: A Latin Play. Exercises and presentation. *Hartford Courant* (Hartford, Conn.), n. 1.063, 28/6/1898, p. 11).

Ήδη από το 1897, είχε ιδρυθεί το διάσημο αμερικανικό θέατρο Hull-House στο Σικάγο από τις Jane Addams και Ellen Gates (Νόμπελ Ειρήνης). Το 1899 οι νεαρές φεμινίστριες και ακτιβίστριες προσέλαβαν τη Mabel Hay Barrows για να σκηνοθετήσει την «Επιστροφή του Οδυσσέα», μία δικιά της διασκευή αποσπασμάτων της «Οδύσειας». Τέσσερα χρόνια αργότερα, το 1903, η Barrows επέστρεψε στο ίδιο θέατρο για να ανεβάσει τον «Αίαντα» του Σοφοκλή. Και τα δύο έργα παίχτηκαν στο πρωτότυπο στην Αττική διάλεκτο από μέλη της ελληνικής κοινότητας του Σικάγο.⁹

«Η επιστροφή του Οδυσσέως εν Ιθάκη» παρουσιάστηκε για τρία συνεχόμενα βράδια το Δεκέμβριο του 1899 ενώπιον πολυπληθούς κοινού. Η νεαρή σκηνοθέτης συγκέντρωσε τους είκοσι συντελεστές από τις γειτονιές των Ελλήνων μεταναστών της πόλης, τους οποίους εκπαίδευσε υπομονετικά. Η Barrows έχοντας ως πρότυπο μάλιστα την αρχαία τραγωδία ενσωμάτωσε στη διασκευή της και Χορό γυναικών, ο οποίος αποτελείτο από Ελληνίδες και Αμερικανίδες, οι οποίες επιπλέον είχαν φιλοτεγήσει το σκηνικό διάκοσμο και τα κοστούμια. Το έργο ήταν εμπνευσμένο από το ομηρικό έπος, ιδωμένο όμως από την πλευρά της Πηνελόπης,¹⁰ η οποία εξιστορεί τη ζωή της κατά την εικοσαετή απουσία του Οδυσσέα.¹¹ Στην πραγματικότητα η παράσταση ήταν ένα αρχαιοελληνικό υπερθέαμα, όπου αρχικά ψαλλόταν ένας Ύμνος προς τον Απόλλωνα του 3ου αι. π.Χ. και στην πέμπτη πράξη, όταν ο Οδυσσέας βρίσκεται στο νησί των Φαιάκων, οι αθλητές διεξάγουν αυθεντικούς αθλητικούς αγώνες, όπου οι νικητές σε ελάχιστα αγωνίσματα προκαθορίζονταν, ενώ στη συνέχεια ακολουθούσαν χορευτικές επιδείξεις. Πρόκειται για μία εμβόλιμη αθλητική και χορευτική εντυπωσιακή παρουσίαση, η οποία συνάντησε μεγάλη απήχηση κυρίως στα Πανεπιστήμια και τα σχολεία.¹²

9 Library University of Illinois at Chicago. Main Library, special collection. Αρχείο: *Lou Huszar Hull-House Theatre Collection*. Επίσης στις διδακτορικές διατριβές: Hecht, Stuart Joel. *Dissertation: Hull-House Theatre: An analytical and evaluative history*. Ann Arbor: University Microfilms International, 1983 και Jan Charles Czechowski: *Dissertation: Art and Commerce. Chicago Theatre: 1900-1920*. University of Michigan, 1982.

10 Πράξη Α': Η πρώτη σκηνή διαδραματίζεται στο σπίτι του επί χρόνια απόντος Οδυσσέα, όπου οι ποταποί μνηστήρες για το χέρι και την περιουσία της Πηνελόπης επιδίδονται σε οίνοποσία και παίγνια υπό τους ήχους της λύρας και της φωνής του Φήμιου. Εμφανίζεται μεταμφιεσμένη η Αθηνά για να παρηγορήσει τη θλίψη του Τηλέμαχου, με διαβεβαιώσεις ότι τελικά ο πατέρας του θα επιστρέψει. Η θεϊκή υπόσταση της Αθηνάς αποκαλύπτεται με την αιφνίδια εξαφάνισή της και στη συνέχεια ο Τηλέμαχος προσπαθεί να απαλύνει τον πόνο της μητέρας του. Πράξη Β': Αποτελείται από σκηνές που αναπαριστούν τα πάθη του Οδυσσέα στο παλάτι της Κίρκης. Πράξη Γ': Εκτυλίσσεται στο νησί των Φαιάκων, σε ένα βοσκοτόπι δίπλα σε εκβολή ποταμού. Η Ναυοική και οι συντρόφισσες της αφού καθαρίσουν τα ρούχα στο ρυάκι παίζουν με το τόπι (δεν γίνεται αναφορά στην περιβόητη γνωριμία Ναυοικός και Οδυσσέα). Πράξη Δ': Ο Οδυσσέας βρίσκεται στην αυλή του βασιλιά των Φαιάκων, του Αλκίνοου, τον οποίον η κόρη είχε οδηγήσει από την ακτή. Είναι απόγευμα και οι Φαίακες σύμβουλοι, νέοι άνδρες και παιδιά συγκεντρώνονται γύρω από την εστία, ενώ οι γυναίκες ασχολούνται με τις οικιακές εργασίες. Ο περιπλανώμενος εισέρχεται με δισταγμό, όντας άρατος από την Αθηνά και όταν γίνεται ξαφνικά ορατός από όλους ρίχνεται στα πόδια της βασίλισσας Αρήτης, της ζητά βοήθεια για να επιστρέψει στην πατρίδα του και στη συνέχεια κάθεται στις στάχτες της εστίας. Η απρόσμενη και μυστηριώδης εμφάνιση του ξένου προκαλεί σύγχυση και αμφιβολίες στιγμιαία αλλά στο τέλος γίνεται δεκτός με βασιλική υποδοχή. Πράξη Ε': Ο Οδυσσέας ψυχαγωγείται από τους Φαίακες με αθλητικές επιδείξεις δρόμου, άλματος, πυγμαχίας, πάλης και σφαιροβολίας, στην οποία ο ίδιος ο τιμώμενος έλαβε μέρος και τους ξεπέρασε όλους. Στη συνέχεια ακολουθούν χορευτικές επιδείξεις και στο τέλος προσφέρονται δώρα στον ξένο που επιστρέφει στην πατρίδα του. Πράξη ΣΤ': Ο Οδυσσέας σκοτώνει τους υπερόπτες μνηστήρες. Η Πηνελόπη υποχρεώνεται να τον συναντήσει αλλά αποτυγχάνει αρχικά να τον αναγνωρίσει. Το έργο ολοκληρώνεται με λόγια αγάπης και δάκρυα. (βλ. Mabel Hay Barrows: *The return of Odysseus. Arranged from Homer*. Trans.: George Herbert Palmer, 1899, 59p.).

11 Έλληνες εν Αμερική. *Ατλαντίς (Νέα Υόρκη)*, αρ.φ. 664, 9/10/1903, σ. 2, 3.

12 «Residents of Chicago to reproduce the scenes of their ancestors on next Wednesday, Thursday and Friday. Work arranged

Στο έργο πρωταγωνιστούσε ο Δημήτριος Μανουσόπουλος, στο ρόλο του *Οδυσσέα* και συμπρωταγωνιστής του ήταν ο Γεώργιος Ματάλας.¹³ Οι δυο νέοι, οι οποίοι κατάγονταν από τη Λακωνία, από χωριά του Πάρνωνα, διέθεταν αστική μόρφωση, είχαν φοιτήσει και οι δύο στο σχολαρχείο της κοινοτικής πρωτεύουσας Βαμβακούς και στο Γυμνάσιο της Σπάρτης. Στην παράσταση συμμετείχαν επίσης οι: Παναγιώτης Λάμπρος, Ιάσων Καρολόγος, Παρασκευάς Ηλιόπουλος, Μιχάλης Λώρης, Σπύρος Λιβέριος και Κωνσταντίνος Μπουκίδης.¹⁴ Η ίδια η Barrows ερμήνευσε το ρόλο της *Πηνελόπης*. Ακόμα και για την αμερικανική κοινωνία του τέλους του 19ου αιώνα η πρωτοβουλία της ήταν ιδιαίτερα πρωτοποριακή.¹⁵ Τόσο η σκηνοθεσία, η ερμηνεία της όσο και η διασκευή¹⁶ της έλαβαν θετικές κριτικές και η επιτυχία της παράστασης διαδόθηκε σε όλες τις αμερικανικές πολιτείες μέσω των εφημερίδων,¹⁷ οι οποίες αναπαρήγαγαν την εγκωμιαστική αρθρογραφία.¹⁸

Μετά από την επιτυχία στο Σικάγο, ανέλαβε την παρουσίαση του έργου της σε Αμερικανικά Πανεπιστήμια, πάντα σε δική της σκηνοθεσία.¹⁹ Εκείνο που αξίζει να σημειωθεί σε σχέση με την μεταφορά της «Επιστροφής του Οδυσσέα» από το εμπορικό θέατρο στα εκπαιδευτικά ιδρύματα είναι το μέγεθος των συμμετεχόντων. Στα σχολεία και τα πανεπιστήμια η Barrows συντόνιζε τουλάχιστον ογδόντα συντελεστές, συνήθως μαθητές ή φοιτητές του τελευταίου έτους σπουδών. Παράδειγμα στα τέλη του 1900 η νεαρή γυναίκα βρίσκεται στον Καναδά, όπου ανεβάζει την «Επιστροφή του Οδυσσέα» στο Πανεπιστήμιο του Τορόντο²⁰ με 78 φοιτη-

by Mabel Hay Barrows. Hymn to Apollo written 270 B.C. to be sung. Classic games a feature, story of the play. How the parts are taken... Chicago Greeks, attired in the costumes of their ancestors, will elect the return of Odysseus, a play in six acts, arranged from the Greek of Homer by Mabel May Barrows, on the Auditorium of Hull House... (βλ. Greeks to enact Homer: Will present the story of Odysseus at Hull House. *Chicago Daily Tribune* (Chicago, Ill.), n. 4.569, 3/12/1899, p. 8). Το γεγονός ότι η παράσταση αποτέλεσε ένα συνοθύλευμα αρχαιοελληνικών στοιχείων επισημαίνεται και σε κριτική που ακολούθησε (βλ. News of Theatres. *Chicago Daily Tribune* (Chicago, Ill.), n. 4.575, 9/12/1899, p. 5).

- 13 Ο Γεώργιος Ματάλας υπήρξε ένα από τα ιδρυτικά μέλη του Συλλόγου «Σπάρτη» στο Σικάγο. Ο Δημήτριος Μανουσόπουλος υπήρξε συνεργάτης της εφημερίδας *Ατλαντίς* (Νέα Υόρκη) στο Σικάγο. (Βλ. Έλληνες εν Αμερική. *Ατλαντίς* (Νέα Υόρκη), αρ.φ. 154, 5/2/1897, σ. 6).
- 14 Αδαμάντιος Λεμός: *Η νοτιοπία του Θέσπη. Θεατρικό οδοιπορικό*, Φιλιππούτης, Αθήνα 1989, σ. 24. Βλ. επίσης: Νίκος Ροζάκος: *Το νεοελληνικό λαϊκό θέατρο στην Αμερική: 1903-1950*, San Francisco 1985, σσ. 4, 5. Βλ. επίσης του ίδιου: «Οι πρώτοι Λακαϊδεμόνιοι μετανάστες στην Αμερική». *Νέα Εστία*, 1950, σσ. 1080-1084.
- 15 Η παράσταση: «Η επιστροφή του Οδυσσέως». *Ατλαντίς* (Νέα Υόρκη), αρ.φ. 309, 15/12/1899, σ. 6.
- 16 *Book Reviews: a monthly journal devoted to new and current publications*, vol. 6, Sept. 1900, p. 165.
- 17 Ενδεικτικά βλ.: Miss Barrows producing the Return of Odysseus. *Los Angeles Times* (Los Angeles, Cal.), n. 2.896, 2/12/1899, p. 4.
- 18 «*Chicago Greeks reproduced scenes from ancient Hellenic life last night at Hull House. And they threw into the performance a realism that brought the audience to its feet with cheers...*» (βλ. Realism at Hull House: Audience yells at sham knockout in Homeric play. *Chicago Daily Tribune* (Chicago, Ill.), n. 4.573, p. 5) και «*The presentation to crowded houses on three successive evenings last week at Hull House of "The return of Odysseus" with genuine Greeks for the cast, and these drawn not from university hall but from the everyday life of Chicago, marks a departure in this country in preparation of Greek plays*» (βλ. Chicago Greeks: Their play at Hull House. *Hartford Courant* (Hartford, Conn.), n. 1.462, 16/12/1899, p. 16).
- 19 Στις 30 και 31 Οκτωβρίου το έργο παρουσιάστηκε στο Πανεπιστήμιο της Minnesota. (βλ. In College Halls. *Daily Mail and Empire* (Toronto, Canada), n. 8.955, 10/11/1900, p. 14).
- 20 Οι πρόβες ξεκίνησαν στις 22/11/1903 στην Εταιρεία Κλασικών Σπουδών, ενώ η χρηματοδότηση έγινε από το Women's Residence για λογαριασμό του ελληνικού τμήματος του Παν. του Τορόντο. Η διασκευή της Barrows παρουσιάστηκε τον Δεκέμβριο και ανάμεσα στους χρηματοδότες και στους υποστηρικτές συγκαταλέγονταν εκλεκτά μέλη της καναδικής κοινωνίας: Η Ormiston Chant, (καταγόμενη από το Λονδίνο, η οποία είχε

τές. Η υποστήριξη που δέχτηκε η καλλιτέχνης υπήρξε πρωτοφανής. Βαθύπλουτοι φιλέλληνες και ανθρωπιστές, διάσημοι Καναδοί συγγραφείς, αρχαιοελληνιστές και αρχαιολόγοι, -όπως παράδειγμα ο στενός συνεργάτης του αρχαιολόγου Χρήστου Τσουντα, ο Irving Manatt²¹- ενίσχυσαν ηθικά και οικονομικά το θεατρικό εγχείρημα της Barrows, η οποία αυτήν την φορά όμως έλαβε αρνητικές κριτικές.²²

Η συνεργασία της Mabel Hay Barrows με τους Έλληνες μετανάστες δεν σταμάτησε το 1899. Στις αρχές του Οκτωβρίου του 1903 η σκηνοθέτης άρχισε ξανά πρόβες στο θέατρο Hull House στο Σικάγο με περισσότερους από τριάντα Έλληνες με στόχο την παρουσίαση του «Αίαντα» του Σοφοκλή.²³ Οι προετοιμασίες ολοκληρώθηκαν στα τέλη του Νοεμβρίου του 1903 και οι παραστάσεις δόθηκαν από τις 6 έως τις 11 Δεκεμβρίου του 1903.²⁴ Οι Έλληνες που είχαν συμμετάσχει και στην «Επιστροφή του Οδυσσέα» έλαβαν τους πρωταγωνιστικούς ρόλους: ο Γεώργιος Ματάλας υποδύθηκε τον *Αίαντα*, ο Μιχαήλ Λώρης την *Τέκμησσα*, κορυφαίος του Χορού ήταν ο Παρασκευάς Ηλιόπουλος, τον *Οδυσσέα* υποδύθηκε ο Παναγιώτης Λάμπρος, τον *Μενέλαο* ο Ιάσων Κορολόγος, την *Αθηνά* ο Λιβέριος Μανουσόπουλος και τον *Τεύκρο* ο Δημήτριος Μανουσόπουλος.²⁵

Οι αμερικανικές εφημερίδες εγκωμίασαν και αυτήν την παράσταση. Παρέστησαν πολλοί καθηγητές της αρχαίας ελληνικής καθώς και δημοσιογράφοι.²⁶ Στον τύπο δόθηκε έμφαση στο γεγονός ότι πρώτη φορά παίχτηκε ο «Αίας» του Σοφοκλή σε αμερικανικό εμπορικό θέατρο.²⁷ Τους περισσότερους επαίνους έλαβαν ο Γεώργιος Ματάλας και ο Δημήτριος Μανουσόπουλος.²⁸ Λίγους μήνες αργότερα η μεγάλη σκηνοθετική επιτυχία του «Αίαντα» στο Σικάγο επαναλήφθηκε στην Νέα Υόρκη, με παλιούς και νέους συντελεστές.²⁹

μεταφέρει στην Ελλάδα μία ομάδα νοσοκόμων κατά τον «ατυχή» Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897), ο William Lloyd Garrison, ο Dr. Thomas Wentworth Higginson, ο Louise Chandler Moulton, η Alice Freeman Palmer, ο Sol Smith Russell και η L. Dongall, διάσημη Καναδή συγγραφέας από το Montreal. (βλ. In College Halls. *Daily Mail and Empire* (Toronto, Canada), ό.π. και αρ.φ. 8.973, 1/12/1900, σ. 20).

21 Ο Irving Manatt, διάσημος αρχαιολόγος, σε συνεργασία με τον Έλληνα αρχαιολόγο Χρήστο Τσουντα εξέδωσαν την εργασία «Μυκηναϊκή εποχή», στην οποία παρουσίαζαν τις τελευταίες ανακαλύψεις τους.

22 Notes, musical and theatre: Story of Ulysses presented at the Grand: A picturesque production: Women make the hits of the piece. *The Daily Mail and Empire* (Toronto), n. 8.984, 14/12/1909, p. 2.

23 Έλληνες εν Αμερική. *Ατλαντίς* (Νέα Υόρκη), αρ.φ. 664, 9/10/1903, σ.3

24 Ό.π., αρ.φ. 678, 27/11/1903, σ.3

25 Ό.π., αρ.φ.680, 4/12/1903, σ.2

26 Ό.π., αρ.φ.683, 15/12/1903, σ.2

27 Greek players to present "Ajax" of Sophocles for first time in America. *Chicago Daily Tribune* (Chicago, Ill.), 23/11/1903, n. 6.087, p. 3.

28 Έλληνες εν Αμερική. *Ατλαντίς* (Νέα Υόρκη), αρ.φ.684, 18/12/1903, σ. 2.

29 Σύμφωνα με τον Ροζάκο, ο «Αίας» στη Νέα Υόρκη παραστάθηκε σε νεοελληνική μετάφραση που δημοσιεύθηκε ανώνυμα στην Κωνσταντινούπολη το 1868. (βλ. Νίκος Ροζάκος: *Το νεοελληνικό λαϊκό θέατρο στην Αμερική: 1903-1950*, ό.π., σσ. 4, 5). Σύμφωνα με τις έρευνες η πληροφορία αυτή δεν ευσταθεί, αφού γνωρίζουμε πλέον ότι το έργο παίχτηκε στο πρωτότυπο. Όσον αφορά στην μετάφραση αυτή του «Αίαντα» στην Κών/πολη καθώς και για άλλες μεταφράσεις του βλ. Χρυσόθεμης Σταματοπούλου-Βασιλάκου: *Το θέατρο στην καθ' ημάς Ανατολή. Κωνσταντινούπολη και Σύμνη*. Πολύτροπον, Αθήνα 2006, σσ. 80-81.

Στις 23, 24 και 25 Μαρτίου του 1904³⁰ ο «Αίαντας» παίχτηκε στο νεόδμητο και δημοφιλές Clinton Hall³¹ της Νέας Υόρκης, από σαράντα Έλληνες οι οποίοι, όπως και στο Σικάγο, οι περισσότεροι επελέγησαν από το περιβάλλον της Ελληνικής κοινότητας, η οποία στις αρχές του 20ου αι. αριθμούσε σχεδόν 7.000 Έλληνες. Ο επιτυχής θίασος της παράστασης του Σικάγο ήταν φυσικό να μην μπορεί να μεταβεί ολόκληρος στη Νέα Υόρκη και να υπάρξουν κενές θέσεις στο χορό, τις οποίες η σκηνοθέτης προσπάθησε να καλύψει ακόμα και με αγγελία στην εφημερίδα *Ατλαντίς*. Επιλέχθηκαν 15 πρόσωπα για το Χορό και ακόμα 9 ομιλούντα και 5 βουβά, ενώ στη διανομή αυτή τη φορά οι γυναικείοι ρόλοι ερμηνεύτηκαν από γυναίκες και όχι από άντρες όπως είχε γίνει στο Σικάγο. Ο ομώνυμος ρόλος ανατέθηκε στο Γεώργιο Ματάλα, ο οποίος είχε μετακομίσει στη Νέα Υόρκη και εργαζόταν ήδη ως λογιστής σε επιχείρηση στο Μανχάταν. Οι υπόλοιποι ηθοποιοί της Barrows εργάζονταν σε ξενοδοχεία, σε ναυτιλιακά γραφεία, δύο εξ αυτών ήταν δημοσιογράφοι σε ελληνικές εφημερίδες και οι περισσότεροι εμπορεύονταν φρούτα και καφέ. Το ρόλο του *Τεύκρου* ανέλαβε ο Δημήτρης Μανουσόπουλος και Κορυφαίος του Χορού ήταν πάλι ο Παρασκευάς Ηλιόπουλος. Αυτή την φορά η ίδια η Barrows υποδύθηκε την *Τέκμησσα*. Σε ομιλία της για τις εμπειρίες που αποκόμισε κατά το διάστημα των προβών είπε: (μεταφράζω) «*Είχα την σπάνια τύχη να συναντήσω τόσο αξιοπρεπείς και έξυπνους ανθρώπους. Είναι ευπρόσδεκτοι σε ασυνήθιστο βαθμό. Και δεδομένου ότι δεν είναι επαγγελματίες ηθοποιοί, προθύμως προσαρμόζονται στις απαιτήσεις. Αυτό συμβαίνει ειδικά με το Χορό. Τα άτομα δεν γνωρίζουν μουσική και είναι υποχρεωμένα να την διδαχθούν εξ' ακοής. Τραγουδούν τις μελωδίες³² ξανά και ξανά και τελικά τις ακολουθούν. Δεν υπήρξαν διαπληκτισμοί ή ζηλοτυπίες επί σκηνής. Οι Έλληνες άρχονται να υπηρετήσουν το έργο με κάθε τους ικανότητα που μπορεί να ταιριάζει. Είτε πρόκειται για κεντρικό ρόλο, είτε για ρόλο βουβό, τον αποδέχονται με μακαριότητα. Είναι κοινή συνήθεια εδώ (στις Η.Π.Α.), να θεωρούμε ως αληθές ότι η ελληνική πρόοδος οφείλεται στα τεράστια πλεονεκτήματα του αμερικανικού πολιτισμού. Αυτό είναι ένα μεγάλο λάθος. Στην πραγματικότητα (η Ελλάδα) ανέρχεται απλώς στην φυσική της θέση. Όπου κι αν βρίσκεται ο Έλληνας είναι προετοιμασμένος να αναλάβει οποιαδήποτε προσφερόμενη απασχόληση και δεν παύει να μοχθεί ακόμα και αν η δουλειά είναι υποδεέστερη της αξιοπρέπειάς του*».³³ Η σκηνοθετική πρόθεση της Barrows ήταν ο «*σκηνικός ρεαλισμός, υψηλής πειθούς... και οι προσπάθειες εστιάζονταν στην ανα- παραγωγή του σκηνικού περιβάλλοντος της κλασσικής παράδοσης*», έτσι όπως εξάγγειλε η ίδια η σκηνοθέτης στους *New York Times* στις 6/3/1904. Στο Clinton Hall στήθηκε μία ειδική σκηνή δώδεκα μέτρων για τις ανάγκες της παραγωγής και στο προσκήνιο κατασκευάστηκε μία αφίδα όπου χρησιμοποιήθηκαν αρχαιοελληνικά αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά. Δεν έγινε χρήση των φώτων της ράμπας αλλά μιας απλής διάταξης φωτιστικών μέσων, σχεδιασμένα να αποδίδουν «*μία απαλή κεκριμπαρένια λάμψη σε αρμονία με τον χαρακτήρα του έργου*». Η σκηνογραφία έδει-

30 Η παράσταση δόθηκε στις 24, 25 και 26 Μαρτίου του 1904. Μτφ. μέρους: «...τα κοστούμια και η μουσική θα είναι όσο το δυνατόν όπως εκείνα που χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι Έλληνες στην παρουσίαση των τραγωδιών τους. Θα χρησιμεύσουν στο υπερτονιστεί το άρωμα αρχαιότητας, το οποίο οι συντελεστές του εγχειρήματος ελπίζουν να πετύχουν. Η παράσταση τελείται υπό την σκηνοθεσία της Δεσποινίδας Mabel Hay Barrows...» (βλ. Heroes of Trojan War on stage at east side stage: With Greeks as the actors, "The Ajax of Sophocles": Will be portrayed in Clinton Hall: Goddesses, Warriors and Weird Music of ancient Hellas. *New York Times*, n. 12.345, 6/3/1904, p. 9).

31 Έλληνες εν Αμερική. *Ατλαντίς (Νέα Υόρκη)*, φ. 707, 11/3/1904, σ. 2.

32 Η Mabel Barrows γνώριζε μουσική «...on the violin Mrs Mabel Barrows Mussey...» (βλ. For girls' scholarship: Latin Scholl Graduates Give Entertainment to Raise Funds. *Boston Daily Globe* (Boston, Mass.), n. 3.123, 4/4/1909, p. 13).

33 Greeks art stage pupils. *New York Times*, n. 12.345, 6/3/1904, p. 9.

χγε την ακτή της Τροίας και συγκεκριμένα τμήμα του ελληνικού στρατοπέδου, στο βάθος απλώνονταν οι λόφοι της Τροίας και το προσκήνιο φάνταζε θαμνώδες και ερημωμένο. Δεξιά ήταν προσαραγμένα τα ελληνικά πλοία και αριστερά ήταν τοποθετημένο το παράπηγμα του Αίαντα, υπό την σκιά των ελαιοδέντρων. Η μόνη αλλαγή της σκηνής συνίστατο στην απομάκρυνση της καλύβας του Αίαντα. Για τα κοστούμια είχαν αντιγραφεί κλασικές απεικονίσεις και κάθε κοστούμι είχε κατασκευαστεί από ενιαίο ύφασμα. Ορισμένα από τα κοστούμια, τα οποία ήταν από μαλλί, είχαν υφανθεί και διακοσμηθεί με τα ενδεδειγμένα κεντήματα, από τα κορίτσια της ελληνικής κοινότητας.

Η μουσική γράφτηκε ειδικά από τον Willy Peck Kent και διαμορφώθηκε βάσει αρχαιοελληνικών μουσικών συνδυασμών. Ο συνθέτης επικεντρώθηκε στο να διατηρήσει στη μουσική του το πνεύμα του κειμένου. Για τα μουσικά μέρη προσελήφθησαν δεκαπέντε φωνές, οι οποίες ερμήνευαν την παρτιτούρα σε ταυτοφωνία με λιτή συνοδεία ξύλινων πνευστών. Η ασυνήθιστη ενορχήστρωση περιλάμβανε δύο κλαρινέτα, ένα όμποε (οξύαυλος) και ένα φαγκότο (βαρύαυλος). Η μέθοδος του Kent για τη δημιουργία της μουσικής κρίθηκε επιτυχής – σύμφωνα με τις *New York Times* – από το γεγονός ότι οι Έλληνες που συμμετείχαν στο Χορό *«υιοθέτησαν τη μουσική ως ολωσδιόλου δική τους, και τη διδάχθηκαν με πολύ μεγαλύτερη ενκοιλία, απ' ότι θα μπορούσαν να έχουν οι Αμερικανοί»*. Μέλος του Χορού δήλωνε στην εφημερίδα: *«Η μουσική μοιάζει να ταιριάζει τόσο πολύ στην τραγωδία»* ενώ άλλος πρόσθετε: *«Μόλις την άκουσα κατάλαβα ότι ταιριάζει, γιατί μοιάζει τόσο αρχαία όσο οι γραμμές»*. Αυτή η δήλωση ίσως δεν ακουγόταν ως πρότερο στον Αμερικανό αναγνώστη, αλλά δηλώνει αυτό ακριβώς που επιδίωκε η σκηνοθέτης όταν ανέθετε τη μουσική στον Kent. Είχε ζητήσει από το συνθέτη οι λέξεις του δράματος και η μουσική να είναι τόσο δεμένες ώστε το χρονικό κενό των 2.000 χρόνων να μην είναι πρόδηλο. Οι κρίσεις για το μουσικό αποτέλεσμα υπήρξαν ποικίλες, ωστόσο συνέκλιναν στο χαρακτηρισμό ότι έμοιαζε «αλλόκοτη». Ενθουσιασμό για τη μουσική έδειξαν οι θεατές οι οποίοι ήταν εις θέση να παρακολουθήσουν το έργο στο πρωτότυπο και οι οποίοι επιβεβαίωσαν ότι η μουσική έφερε το πνεύμα του έργου. Πάντως ο ίδιος ο Kent δήλωνε: *«Έγινε μία προσπάθεια να υιοθετηθεί η μοντέρνα μουσική, η οποία είναι πλουσιότερη σε αρμονία»*, και σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί ο αντίλογος της Εύα Πάλμερ, η οποία υπερασπίστηκε μέχρι το τέλος της ζωής της τον πλούτο της αρχαιοελληνικής αρμονίας.³⁴ Ο συνθέτης συνεχίζει: *«Η προσπάθεια επικεντρώθηκε στο να μεταφραστεί η σκέψη του ποιητή σε μουσική, με απλό, αξιοπρεπή τρόπο, διατηρώντας όσο το δυνατόν περισσότερο τις μουσικές παραδόσεις της Ελλάδας, φέρνοντας παράλληλα στο νου ότι ο Χορός στα αρχαία χρόνια, όπως και σήμερα, τραγουδά σε ταυτοφωνία. Τα ξύλινα πνευστά συννafirνονν τους ποικίλους τόνους, ενώ οι ανθρώπινες φωνές τραγουδούν σε διαφορετικές οκτάβες αφού μόνο δυο-τρεις από το Χορό γνώριζαν να διαβάζουν μουσική»*.

Το καλλιτεχνικό εγχείρημα είχε βρει ένθερμους υποστηρικτές στους κόλπους της αμερικανικής ελίτ.³⁵ Την ίδια χρονιά είχε ιδρυθεί η Αμερικανική Ακαδημία Τεχνών και Γραμμάτων μόλις με Επτά μέλη, εκ των οποίων οι τρεις υπήρξαν στην Επιτροπή Διευθέτησης της Παραστάσης. Νομπελίστες, ζωγράφοι, λογοτέχνες, βαθύπλουτοι φιλότεχνοι, διακεκριμένοι μουσικοί, τραπεζίτες, καθηγητές κλασικών σπουδών, διπλωμάτες, γλύπτες, δικηγόροι στήριξαν εξ

34 Εύα Πάλμερ-Σικελιανού: *Ιερός πανικός*. Μτφ. John Anton. Εξάντας, Αθήνα 1992, σσ. 165-174.

35 Annie Eliot Trumbull. Literature and art: "Ajax" in New York. *Hartford Courant* (Hartford, Conn.), n. 7.082, 21/5/1904, p. 18.

αρχής την προσπάθεια της Barrows, ηθικά και οικονομικά.³⁶ Οι κριτικές υπήρξαν θριαμβευτικές,³⁷ και ανέδειξαν τις παραστάσεις του «Αίαντα» στη Νέα Υόρκη ως το σπουδαιότερο αμερικανικό καλλιτεχνικό γεγονός της χρονιάς.³⁸ Η χρήση της αρχαίας ελληνικής σε εμπορικό θέατρο και όχι πανεπιστημιακό θεωρήθηκε πρωτοποριακή. Ένα μήνα μετά τη μεγάλη επιτυχία η Barrows διοργάνωσε φιλανθρωπική καλλιτεχνική βραδιά, στην οποία η ίδια χόρευε δικές τις αρχαιοελληνικές και ιαπωνικές χορογραφίες.³⁹

Η επιτυχής σκηνοθεσία του «Αίαντα» από την Barrows εν συνεχεία υιοθετήθηκε από ιστορικά αμερικανικά Πανεπιστήμια, τα οποία συνήθιζαν να προσλαμβάνουν και υποδέχονται ενθουσιωδώς τη νεαρή σκηνοθέτιδα για να προετοιμάζει παραστάσεις αρχαίου δράματος με τη συμμετοχή των φοιτητών. Αξιοσημείωτες ήταν οι παραστάσεις του «Αίαντα» στην Καλιφόρνια,⁴⁰ οι οποίες δόθηκαν στο Ελληνικό θέατρο του Πανεπιστημίου Berkeley⁴¹ το Νοέμβριο του 1904 και τις οποίες παρακολούθησαν και σχεδόν εκατό Έλληνες μετανάστες της Καλιφόρνιας.⁴² Αν και το δραματικό αποτέλεσμα της παράστασης, μειώθηκε λόγω ασθένειας της Barrows, η οποία υποδύοταν την Τέκμησσα, ωστόσο οι κριτικές για ακόμα μία φορά ήταν εγκωμιαστικές.⁴³

Μετά την μεγάλη επιτυχία του «Αίαντα», το 1904 αποφάσισε να δραματοποιήσει και να σκηνοθετήσει μέρος των Ειδυλλίων του Θεόκριτου.⁴⁴ Από το 1900 έως το 1908 η Barrows σκηνοθετούσε αδιαλείπτως αρχαιοελληνικά δράματα σε ιδιωτικά σχολεία και Πανεπιστήμια από τις πολιτείες της Νέα Αγγλίας, τις βορειοανατολικές πολιτείες, έως την Καλιφόρνια, σχεδόν

36 John LaFarge (Αμερικανός ζωγράφος, ο οποίος το 1904 επιλέχθηκε ως ένας από τους επτά, ο οποίος δέχτηκε την τιμή να ενταχθεί στην Αμερικανική Ακαδημία Τεχνών και Γραμμάτων), James H. Hyde (ο πλούσιος ασφαλιστής, ο οποίος ίδρυσε την Alliance), Able Leach of Vassar (διακεκριμένη καθηγήτρια Ελληνικών), Charlotte Perkins Stetson (γνωστή Αμερικανίδα κοινωνιολόγος, διηγηματογράφος, ποιήτρια, φεμινίστρια, Felix Adler (Εβραίος ιδρυτής του κινήματος της Ηθικής Κουλτούρας), Edward A. Mc-Dowell (Αμερικανός συνθέτης και πιανίστας, ο οποίος και αυτός το 1904 αξιώθηκε να μπει στην Αμερικανική Ακαδημία Γραμμάτων και Τεχνών), James Loeb (Αμερικανογερμανός Εβραίος τραπεζίτης και φιλάνθρωπος), Hamilton Mable (δοκιμογράφος, εκδότης, κριτικός και υφηγητής), Henry Mitchell Mac Cracken (Καθηγητής κλασικών σπουδών), Nicholas Murray Butler (ο 12ος πρόεδρος του Columbia University, καθηγητής φιλοσοφίας, ο οποίος διακρίθηκε με το Νόμπελ Ειρήνης το 1931), Δημήτρης Μπότσαρης (Έλληνας Πρόξενος στη Νέα Υόρκη για 62 ολόκληρα χρόνια. Η μακροβιότερη θητεία από το 1855 έως το 1917), Lillian Wald (Νοσοκόμα, φιλάνθρωπος, δασκάλα, συγγραφέας, εκδότρια), Daniel French (γλύπτης), Richard Watson Gilder (ποιητής), William Dean Howells (συγγραφέας και κριτικός λογοτεχνίας), Mrs. Richard Mansfield (η σύζυγος του μεγάλου ηθοποιού Richard Mansfield, John Millburn (διακεκριμένος δικηγόρος), Augustus Saint-Gaudens (γλύπτης), J.G. Phelps Stokes (εκατομμυριούχος φιλάνθρωπος).

37 Έλληνες εν Αμερική. *Ατλαντίς* (Νέα Υόρκη), αρ.φ. 713, 29/3/1904, σ.3

38 Karelisa Hartigan: *Greek tragedy on the American Stage. Ancient drama in the commercial theater, 1882-1994*, Greenwood Press, 1995, p. 118.

39 A may-day fete for children. *The New York Times* (New York), n. 12.373, 26/4/1904, p. 11.

40 «...the University will present the *Ajax of Sophocles*. The *Ajax* will be under the direction of Mabel Hay Barrows, who was so successful...» (βλ. *The Evening News* (San Jose, Cal.), n. 43, 24/9/1904, p. 3).

41 University of Berkeley, California. Collection title: Finding aid to views taken in the Greek Theatre. Collection number: UARC PIC 01. a) item 1:334, *Ajax* by Sophocles, 25/10/1904 b) item 1: 036 "Ajax" two copies, 15/10/1904 c) item 1: 060 Postcard views of *Ajax* (two copies, one colored), 15/10/1904.

42 Έλληνες εν Αμερική. *Ατλαντίς* (Νέα Υόρκη), αρ.φ.790, 26/10/1904, σ. 3.

43 Steel Little and Evelyn Agnes: *California Play and Pageant*, California English Club, University of California 1914, pp. 20-21.

44 «*Ajax* and a number of *Idylls* by Theocritus». *Reader*, vol. 6, Nov. 1905, p. 104.

πάντα με τη συνοδεία της μητέρας της. Η σκηνοθετική της δράση προκαλούσε έκπληξη στην αμερικανική κοινωνία και ενδιαφέρον στο φιλολογικό κόσμο.⁴⁵ Ωστόσο οι σκηνοθεσίες της σε εμπορικά θέατρα υπήρξαν μόνο οι τρεις προαναφερθείσες, εκείνες με την σύμπραξη των Ελλήνων μεταναστών. Το 1905 η Barrows παντρεύτηκε τον Henry Raymond Mussey,⁴⁶ καθηγητή του Columbia και έκτοτε διέκοψε τις επαφές με τους Έλληνες μετανάστες, ενώ το σκηνοθετικό της έργο σε εκπαιδευτικούς φορείς συνεχίστηκε έως το 1910, τη χρονιά που γέννησε το γιο της.

Παράλληλα με τη σκηνοθετική της δράση η Mabel Barrows υπήρξε επαγγελματίας χορεύτρια και χορογράφος. Ήδη από τα χρόνια της εφηβείας της συνήθιζε να χορογραφεί και να «ερμηνεύει με κινήσεις» την αρχαιοελληνική ποίηση. Σε καλλιτεχνικές βραδιές σε σπίτια εύπορων Αμερικανών ο πατέρας Samuel Barrows συνήθιζε να απαγγέλει αποσπάσματα από αρχαία λυρικά ποιήματα, τα οποία «επεξηγούνταν»⁴⁷ από χορογραφίες της κόρης του. Με τη συνοδεία της μητέρας της μετέβη στη Σουηδία, όπου σπούδασε γυμναστική⁴⁸ και όταν επέστρεψε στην Αμερική, σπούδασε χορό στο πλευρό της σπουδαίας Γιαπωνέζας χορεύτριας και ηθοποιού Saba Yacco.⁴⁹ Συχνά στα πανεπιστήμια που επισκεπτόταν, λίγες ημέρες πριν τις προγραμματισμένες πρεμιέρες, έδινε παραστάσεις χορού κυρίως για φιλανθρωπικούς σκοπούς. Το χορευτικό της πρόγραμμα περιλάμβανε κυρίως τρεις χορούς: έναν ιαπωνικό, έναν ινδικό και έναν αρχαιοελληνικό.⁵⁰

45 «...for all the distinguished professions filled by women, the most unusual is that occupied Miss Mabel Hay Barrows, since she can safely be said to reign without a rival in her particular field. From the beginning of the college year in October to its end in June, Miss Barrows is in constant demand from universities and preparatory schools of the country...». (βλ. Delia Davis. Her Greek and Latin plays: Miss Barrows producing "The return of Odysseus". *Los Angeles Times* (Los Angeles, Cal.), n. 2.897, 3/12/1899, p. 23 και ακριβώς το ίδιο άρθρο τυπώθηκε την ίδια ημέρα στη Βοστώνη: Boston girl's classical triumph. *Boston Daily Globe* (Boston, Mass.) n. 6.214, 3/12/1899. p. 29). Επίσης: «Miss Mabel Hay Barrows is a Greek scholar who not only writes the Greek plays which are performed by the students in various women's colleges, but coaches the actors in the parts and in an all-round stage manager and scene suggester. Her work is praised by lifelong students of Greek life and movement». (βλ. *Woman's World. Star* (Boston), n. 7.661, 21/3/1903, p. 3 και *Women in Business. Clinton Mirror* (Clinton, Iowa), n. 43, 21/2/1903, p. 6)

46 «The marriage of Miss Mabel Barrows and Henry Raymond Mussey, an instructor in Columbia College, will take place on Wednesday at the family's summer camp, Cedar Lodge, Georgeville, Que. Miss Barrows is the daughter of Rev. Samuel J. Barrows, one time editor of the *Cristian Register*, and is a young woman of great literary ability». (βλ. *Boston Evening Transcript* (Boston, Mass.), n. 12.678, 26/6/1905, p. 16).

47 Είναι η ίδια λέξη που χρησιμοποιεί η Isabel Barrows στη βιογραφία που έγραψε για τον άντρα της. (βλ. Isabel Barrows: A sunny life. The biography of Samuel June Barrows, Nabu Press, 2010, p. 297).

48 «I took my daughter first in Sweden, where she was to study Swedish gymnastics», ό.π., σ. 116.

49 (1871-1946) Βρέθηκε στις Η.Π.Α. με περιοδεύοντα θίασο το 1899.

50 «The reception tendered Miss Barrows by the Literary and Scientific Society of Toronto University Wednesday afternoon, was the most enthusiastic one. After refreshments were served the guests adjourned to the east hall, to witness the exhibition of dancing by miss Barrows. Miss Barrows presented three dances, which were taught by Sada Yacco, a famous Japanese actress of New York. The first dance was one known in Japan for the past 800 years, and which is called the "Victorious Prince" the second was "The silver flag" and the third a pantomime of a lover who calls for his sweetheart, who will not meet him until the evening winds blow him to her. Then followed an Indian dance, Swedish dances and Greek dances. The last exhibition was a festive dance and in this miss Barrows demonstrated the abandon with which the Greeks joined in the joyous dance of the festival. All those present thoroughly enjoyed the afternoon, and Miss Barrows was enthusiastically applauded for her clever work». (βλ. Gossip of the city colleges: Toronto University dinner will be held Nov. 29th: Reception to Miss Barrows. *The Daily Mail and Empire (Toronto)*, n. 8.967, 24/11/1900, p. 9).

Το προσωπικό αρχείο της οικογένειας Barrows έχει δοθεί στη βιβλιοθήκη του Harvard.⁵¹ Οι φάκελοι που αφορούν την Mabel Hay Barrows εμπεριέχουν αποσπάσματα από θεατρικά χειρόγραφα και μελέτες της για το αρχαίο ελληνικό θέατρο.⁵² Παράλληλα με την σκηνοθετική δράση της σημειώνει και αξιοσημείωτη συγγραφική δραστηριότητα. Ήδη πριν την συγγραφή της «Επιστροφής του Οδυσσέα», όπως αναφέρθηκε, έχει διασκευάσει στα λατινικά μέρη της «Αινειάδας» του Βιργίλιου. Το έργο “The Flight of Aeneas: Latin tragedy in three acts”⁵³ εκδόθηκε το 1898 σε αγγλική μετάφραση, ενώ την επόμενη χρονιά, το 1899, εκδόθηκε «Η επιστροφή του Οδυσσέα» σε αγγλική μετάφραση του καθηγητή αρχαιοελληνικών του Harvard, George Herbert Palmer.⁵⁴ Το τρίτο θεατρικό έργο της Barrows το οποίο εκδόθηκε το 1903 είναι ένα τρίπρακτο ρομαντικό δράμα γραμμένο στα αγγλικά, το οποίο εκτυλίσσεται το 16ο αι. και φέρει τον τίτλο: «Η λευκή πεταλούδα».⁵⁵ Τέλος, το 1914⁵⁶ εκδόθηκε σε δική της μετάφραση στα αγγλικά μία συλλογή αρχαιοελληνικών ποιημάτων, η οποία μάλιστα επανεκδόθηκε πρόσφατα και αποτελεί την ακριβή αναπαραγωγή της πρώτης έκδοσης.⁵⁷ Τη δεκαετία του 1910 η Barrows εγκατέλειψε τις σκηνοθεσίες και το 1914 επισκέφθηκε τη Σιβηρία με σκοπό να διερευνήσει τις συνθήκες διαβίωσης των κρατούμενων εξόριστων γυναικών.⁵⁸ Όλη η μετέπειτα δράση της σχετίζεται με τις δραστηριότητες του συζύγου της.

-
- 51 Harvard University Library. Harvard University, Cambridge, MA. Houghton Library. Αρχείο: Barrows Family. Location b, MS Am 1807.2: Letters by Mabel Hay Barrows Mussey και MS Am 1807.5: Manuscripts. Ο δωρητής του αρχείου είναι άγνωστος, ωστόσο το πιο πιθανό είναι να παραχωρήθηκε από το γιο της Barrows, τον June Barrows Mussey (1910-1985), ο οποίος διακρίθηκε ως συγγραφέας βιβλίων μαγειρίας με το ψευδώνυμο Henry Hay.
- 52 (1) Mussey, Mabel Hay (Barrows) [Copies, mostly incomplete, of plays produced by Mabel Mussey] A.MS., MS. and TS.; [v.p., v.d.] 1 box. (2) Mussey, Mabel Hay (Barrows). The dreams, a play of ancient Egypt. TS. (carbon copy, unsigned); Tannerruh, Jun 1903. 89s.(89p.) (3) Mussey, Mabel Hay (Barrows). Ekkehard. A play by Mabel Hay Barrows Mussey and Maude D. Skinner. TS.s.; [n.p., 1907] 93s.(93p.) Adapted from the story by von Scheffel.(4) Mussey, Mabel Hay (Barrows). [Ekkehard: Memorandum of agreement between Mabel Mussey and Maude Skinner] T.S. (carbon copy, unsigned); Bryn Mawr, 22 Nov 1907. 1s.(1p.) (5) Mussey, Mabel Hay (Barrows). Enchantment. A.MS.s.; Algoma, 4 Sep 1900. 7s.(8p.) Draft. With a fair copy, 2s.(4p.)(6) Mussey, Mabel Hay (Barrows). [Extracts from letters received after the death of Isabel Chapin Barrows] TS. (unsigned); [n.p., n.d.] 101s.(101p.) (7) Mussey, Mabel Hay (Barrows). The flight of Aeneas. Printed copy; Boston, 1898. Annotated acting copy.(8) Mussey, Mabel Hay (Barrows). The humbling of Nicholas Taylor. TS. (carbon copy, unsigned); [n.p., n.d.] 13s.(13p.) (9) Mussey, Mabel Hay (Barrows). June’s journey to Japan. Chronicled by his parents. TS. & A.MS.; Groton-on-Hudson, [n. d.] 2 boxes. (10) Mussey, Mabel Hay (Barrows). [One hundred hymns of brotherhood and social aspiration] MS., TS. and printed material; [v.p., v.d.] 22s.(22p.) Notes gathered for the article published in The Survey (3 Jan 1914).(11) Mussey, Mabel Hay (Barrows). [Notes on Greek festivals and plays] A.MS. (unsigned); [n.p., n.d.] 100s.(121p.) (12) Mussey, Mabel Hay (Barrows). [Notes on the Mussey family] A.MS. & TS.; [n.p., n.d.] 21s.(22p.) (13) Mussey, Mabel Hay (Barrows). The piazza worshippers. A.MS.s.; [n.p.] 23 Mar 1904. 46s.(46p.) (14) Mussey, Mabel Hay (Barrows). Readings from the Greek poets illustrated by dances. TS.s. and printed material; [n.p., n.d.] 12s.(12p.) With another copy. (15) Mussey, Mabel Hay (Barrows). The white butterfly. A.MS., MS. and TS.; [n.p., 1903] 34s.(35p.) Directions for music, costumes and stage directions.(16) Mussey, Mabel Hay (Barrows). Miscellaneous material; [v.p., v.d.] Contains: Material concerning theatrical productions, 2 folders. Manuscripts. 11 folders.
- 53 Frances Diodato Browski: *American women playwrights, 1900-1930. A checklist*, Greenwood Press, 1992, p. 23.
- 54 Mabel Hay Barrows: *The return of Odysseus. Arranged from Homer*. Trans.: George Herbert Palmer, 1899, 59p.
- 55 Mabel Hay Barrows: *The white butterfly. A sixteenth century romance in three acts*, Geo H. Ellis Co. 1903, 41p.
- 56 Mabel Hay Barrows: *Social Hymns of brotherhood and aspiration*, The A.S. Barnes Company, 1914, 113p.
- 57 Mabel Hay Barrows: *Social Hymns of brotherhood and aspiration*, Nabu Press, 2010, 128p.
- 58 Dame edict’s exile. *Reading Eagle* (Reading, Pa.), n. 360, 22/1/1914, p. 8.

Η Barrows-Mussey πέθανε στη Γερμανία, στην πόλη Neubrandenburg Mecklenburg το Δεκέμβριο του 1931 σε ηλικία μόλις 58 ετών.⁵⁹

Συμπερασματικά αξίζουν να αναφερθούν τα εξής:

1. Στις Η.Π.Α. ο «Αίας» του Σοφοκλή παίχτηκε πρώτη φορά από τον ελληνικό θίασο της Barrows στα εμπορικά θέατρα του Σικάγο και της Νέας Υόρκης και μέχρι το 1984 δεν ξαναπαρουσιάστηκε ποτέ.⁶⁰ Ωστόσο πρέπει να αναφερθεί ότι ο «Αίας» του Σοφοκλή αν και δεν υπήρξε δημοφιλές έργο στις Η.Π.Α. στα τέλη της δεκαετίας του 1940 έγινε γνωστό σε όλο τον αμερικανικό λαό με τον πιο παράδοξο τρόπο, όταν το 1949 ο Υπουργός Άμυνας των Η.Π.Α. James Forrestal φαίνεται να αυτοκτόνησε αφήνοντας ως έσχατη αποχαιρετιστήρια γραφή τους πρώτους δεκαεπτά στίχους⁶¹ του πρώτου χορικού του «Αίαντα».

2. Οι εγκωμιαστικές κριτικές του «Αίαντα» το Δεκέμβριο του 1903 επικεντρώνονταν στην απόφαση της σκηνοθέτιδας να διατηρηθεί η αρχαία ελληνική γλώσσα ακόμα και στις εμπορικές σκηνές. Ενώ ακριβώς ένα μήνα πριν, τα αιματηρά Ορεσειακά είχαν αμαυρώσει τη θεατρική ζωή της Αθήνας.

3. Τόσο η Ισιδώρα Ντάνκαν (1878-1927), πέντε χρόνια νεότερη από την Barrows, όσο και η Εύα Πάλμερ Σικελιανού (1874-1952) μόλις ένα χρόνο νεότερη σκηνοθέτησαν αρχαίο θέατρο και προσπάθησαν να εκπαιδεύσουν ομάδες για την παρουσίαση χορικών εκτός Ελλάδας. Η Ντάνκαν κατά την παραμονή της στην Αθήνα με τη συνεργασία του αδερφού της Ρέυμοντ εκπαίδευσαν έναν χορό δέκα Ελληνοπαίδων, όπου ερμήνευσαν τα χορικά από τις «Ικέτιδες» ενώ η ίδια χόρευε. Οι παραστάσεις δόθηκαν αρχικά στην Αθήνα και στη συνέχεια στη Βιέννη και στο Βερολίνο χωρίς όμως επιτυχία. Το 1915 η Ντάνκαν ανέβασε στη Νέα Υόρκη τον «Οιδίποδα»⁶² με τον αδελφό της Όγκουστιν στον ομώνυμο ρόλο και τους μαθητές της και

59 *New York Times* (New York), n. 15.235, 3/11/1931, p. 24.

60 Karelisa Hartigan: *Greek tragedy on the American Stage. Ancient drama in the commercial theater, 1882-1994*, ό.π., p. 118.

61 «Fair Salamis, the billows' roar,
Wander around thee yet,
And sailors gaze upon thy shore
Firm in the Ocean set.
Thy son is in a foreign clime
Where Ida feeds her countless flocks,
Far from thy dear, remembered rocks,
Worn by the waste of time—
Comfortless, nameless, hopeless save
In the dark prospect of the yawning grave....
Woe to the mother in her close of day,
Woe to her desolate heart and temples gray,
When she shall hear
Her loved one's story whispered in her ear!
"Woe, woe!" will be the cry—
No quiet murmur like the tremulous wail
Of the lone bird, the querulous nightingale»

(βλ. Townsend Hooper and Douglas Brinkley: *Driven patriot. The life and times of James Forrestal*. U.S., Naval Institute Press, 2000, p. 464-469).

62 Kelly Hiram Moderwell. Dancing Sophocles. *New York Times* (New York), n. 18.388, 28/3/1915, p. 11 και Isadora Duncan in Oedipus Rex. Dancer Gives First Presentation of Sophocles' Tragedy, with Spoken Drama Added. Esthetic stage settings. Augustin Duncan Gives Good Reading of Oedipus and Margaret Wycherly

την ίδια στα χορικά. Αν και η παράσταση αυτή τη φορά υπήρξε επιτυχής δεν κατάφερε να βρει χορηγούς για να δοθεί συνέχεια.⁶³ Έκτοτε εγκατέλειψε κάθε προσπάθεια αναβίωσης του αρχαίου δράματος. Άλλωστε στην αυτοβιογραφία της η ίδια ομολογεί: «*Η επιθυμία μας να αναβιώσουμε τα αρχαία χορικά και τον αρχαίο τραγικό χορό για να ξαναζήσουν, ήταν σίγουρα μία αξιόλογη προσπάθεια αλλά από τις πιο απραγματοποίητες*».⁶⁴ Η Πάλμερ μετά τις επιτυχείς Δελφικές Εορτές και την επιστροφή της στη Νέα Υόρκη το 1934 σκηνοθέτησε τις «Βάκχες» του Ευριπίδη για αμερικάνικα κολλέγια, ωστόσο δεν κατάφερε, αν και προσπάθησε επίμονα, να συστήσει ομάδες για την διδασκαλία των χορικών των «Περσών» του Αισχύλου σε εμπορικό θέατρο. Μάλιστα το 1938 οραματίστηκε όσα ακριβώς είχε πετύχει η Barrows σαράντα χρόνια πριν. Η Πάλμερ γράφει: «*Οι Έλληνες της Αμερικής δουλεύουν σκληρά...τέτοιους άντρες ήλπιζα να συγκεντρώσω για τους Πέρσες και επίσης για την Ειρήνη του Αριστοφάνη, νιώθοντας ότι όταν η ελληνική τραγωδία και κωμωδία προετοιμαστεί σωστά, θα μπορούσε να βρει το δρόμο της σε διάφορα αμερικανικά πανεπιστήμια...Ήρθαν λίγοι, μπορούσα βέβαια να ξεκινήσω με λίγους και σιγά-σιγά να έρχονται και άλλοι. Αλλά αυτήν την φορά είχα αμφιβολίες για την αυτοπεποίθησή μου να συνεχίσω*»⁶⁵.

4. Η προσφορά της Barrows αποτελεί ένα άγνωστο κεφάλαιο του Νεοελληνικού Θεάτρου, για λόγους που μπορούμε να υποθέσουμε: α) δεν έδρασε ποτέ καλλιτεχνικά στην Ελλάδα, όπως αντίθετα συνέβη με τις συμπατριώτισσές της, την Ισιδώρα Ντάνκαν και την Εύα Πάλμερ β) η δράση της αποκρύφτηκε από τους Έλληνες μελετητές της Ελληνοαμερικανικής Διασποράς, γ) αν και το μεγαλύτερο μέρος της αμερικανικής κριτικής εγκωμίασε τις σκηνοθεσίες της Barrows με την σύμπραξη των Ελλήνων μεταναστών, οι Αμερικανοί ιστορικοί του θεάτρου ανέδειξαν κυρίως την προσφορά της σκηνοθέτιδας στα εκπαιδευτικά ιδρύματα.

5. Η πρώτη εμπορική θεατρική παράσταση της Barrows στο Σικάγο το 1899 με τη συμμετοχή των Ελλήνων μεταναστών έδωσε το έναυσμα στις ελληνικές κοινότητες στις Η.Π.Α. να δραστηριοποιηθούν στον τομέα της συστηματικής παρουσίασης θεατρικών έργων, τα οποία έως τότε αποφεύγονταν κυρίως λόγω της αποστροφής του ελληνικού κλήρου για το θέατρο. Η δράση της Barrows αποτέλεσε άξονα και γνώμονα της θεατρικής πρακτικής για τις επόμενες πέντε δεκαετίες.

6. Ο ελληνικός πληθυσμός χάρη στη Mabel Hay Barrows για πρώτη φορά ανασύρθηκε από την απομόνωση και την εσωστρέφεια θέτοντας τις βάσεις για την αναζήτηση μιας ανανοηματοδοτημένης ελληνοαμερικανικής ταυτότητας, όπου στοιχεία της ελληνικής κουλτούρας μετασηματιζόνταν δημιουργικά στη νέα πραγματικότητα.

Plagues as Jocasta. New York Times (New York), n. 18.397, 17/4/1915, p. 14.

63 Ιζαντόρα Ντάνκαν: *Η ζωή μου*. Μτφ. Άννα Σικελιανού. Νεφέλη, Αθήνα 1990, σ. 275.

64 Ό.π., σ. 118.

65 Εύα Πάλμερ-Σικελιανού: *Ιερός πανικός*, ό.π., σ. 163-164.